

**Do's & Don'ts of stories based on the
classical Persian literature special for P4C program
(case study: *Masnavi Molavi & philosophy for children*)**

Atefeh Yousefi*, Saeid Hamidian**

Saeid Naji***

Abstract

It has been almost two decades since P4C entered our education system, and many efforts have been made to localize this program. Along the same line, a considerable number of authors and researchers have attempted to rewrite the Persian classic texts using the P4C approach. Meanwhile, the criticism and analysis of the published works and the pathology of this growing approach have become highly significant. The present research is an attempt to answer this question: Have the principles and criteria of the philosophical stories been observed in the adaptations of Persian classic texts? The purpose of this research is to investigate the extent to which the writers of the adapted stories adhered to the fictional criteria of P4C. To this end, following the descriptive-analytical approach, the collection of rewritten story, *Masnavi Molavi and philosophy for children*, were explored based on the fictional components of P4C, including literary adequacy, philosophical adequacy, and psychological adequacy. According to the findings, the main issue in these rewritings is the lack of philosophical thinking components such as the problematic and questioning nature of the text, the ability to be enquired, and the pattern of argumentative dialogue. From the literary perspective, the weakness of the authorship, the lack of details and fictional descriptions, as well as the

* PHD in Persian language & literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Corresponding Author),
Atf.yousefi@Gmail.com

** professor in Persian language & literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran,
Drsaeidhamidian@Gmail.com

*** Assistant professor in p4c, IHCS, Tehran, Iran, S.naji@ihcs.ac.ir

Date received: 11/02/2024, Date of acceptance: 05/05/2024

logical weakness in the plot, have caused the decrease in literary adequacy of the stories. In addition, due to the inadequacy of the stories in developing identification and acting as a springboard, as well as the incompatibility of the content of some of the stories with the mentalities and needs of the audience, psychological adequacy is not observed in these collections of stories.

Keywords: classical Persian literature, rewriting, philosophy for children (P4C), philosophical story, Masnavi e Ma'navi.

Introduction

In recent years with the recognition of P4C program and its functions, the concern of providing appropriate local resources for the implementation of this program has become widespread among students and researchers. In various fields related to P4C, dissertations and thesis have been written focusing on analyzing the criteria and principles of philosophy for children, as well as examining the ability of Persian classical works to be transformed into philosophical stories for use in the P4C program; and also some attempts have been made to select and rewrite the stories of ancient Persian texts; and some researchers and authors have tried to rewrite literary Persian works according to the fiction criteria of P4C. meanwhile what becomes more important is the detailed explanation of the criteria and dos and don'ts of a philosophical story in addition the criticism of native stories. Due to the fact that P4C program, specially writing philosophical stories, is a nascent movement and is being formed, it is necessary to examine and analyze the published works to prevent misunderstandings and problems in writing philosophical stories so that this movement is in the right direction.

Discussion

As we know writing a philosophical story is much difficult. In one of his last published articles to appear in the journal *Thinking*, Lipman addresses his concern over the philosophical novel. He writes, "If I were asked to say what I find to be the chief flaws of the philosophical stories for children I have seen in recent years, I would say that some of them were all story and no philosophy while others are all philosophy and no story". (Lipman, 2002: 12) he adds some bury the philosophy so deeply into the narrative that it would take a Derrida to ferret it out, while others sprinkle it on the surface so that it could hardly be missed by a first grader with reading disabilities. (Ibid)

This issue and other P4C's story criteria become doubly important in rewriting classical texts in philosophical way; because it is more sensitive and it is simply not

possible to introduce children to ancient texts. In some cases poor introduction and presentation of these works will have negative and irreparable consequences. «it should be noted that the rewriting has no inappropriate interference in content and construction of the work. Because such interferences may cause the loss of all values that are considered the necessity of using these stories for children». (qezelayaq, 1392: 147)

In order to rewrite the classical stories, understanding the meanings and complexity of ancient texts is necessary; therefore familiarity with Persian language & literature and having literary knowledge is essential. Next step is the writing of stories. A good story for P4C's classes must be a good child story at first. The authors of these stories should know the criteria and principles of children's story very well. After observing these things, it is time for P4C's story components including literary adequacy, philosophical adequacy, and psychological adequacy. (fisher, 1388: 98) the ability of being springboard (see Splitter & Sharp, 1396: 187) challenging, argumentative dialogue and appropriate ending are other necessary aspects of a philosophical story. (for more information see Sharp, 1387a: 62- 67 et 383: 13- 15 and Lipman, 1383: 10 et 1389 and also Sutcliff, 1387: 69- 79)

Purpose

The present research is an attempt to answer this question: Have the principles and criteria of the philosophical stories been observed in the adaptations of Persian classic texts? The purpose of this research is to investigate the extent to which the writers of the adapted stories adhered to the fictional criteria of P4C.

Materials & Method

In this paper which is reported in descriptive-analytical approach, the collection of rewritten stories, *Masnavi Molavi and philosophy for children*, were explored based on the findings of researchers & theorists in two fields of children's literature & philosophy for children. This collection which includes nine rewritten stories from the 3rd notebook of *Masnavi e ma'navi*, is analyzed in literary, philosophical and psychological perspective.

Bibliography

- Cam, Philip (1389) *thinking together*, translator Mojgan Rashtchi & Farzaneh Shahrtaash. Tehtan: Shahrtaash pub. [In Persian]
- Fisher, Robert (1385) *teaching thinking to children*, translator Mas'ud safayi moqadam & Afsaneh Najarian. Ahvaz: Rasesh pub. [In Persian]
- Fisher, Robert (1388) *teaching thinking*. Translator qolamali Sarmad. Tehran: Gaj pub. [In Persian]

- Fisher, Robert (1396) «*creative dialogue: dialogue to thinking*», translator Parisa Abazari, in *philosophical inquiry for kids and teens*, by Saeed Naji, vol 3, Tehran: IHCS. pp 243 - 257. [In Persian]
- Gregory, Mon; & et al (1390) «teaching philosophy in school for kids & teens», translator Samira Pezeshkpour, in *philosophical inquiry for kids and teens*, by Saeed Naji, vol 2, Tehran: IHCS, pp 20- 187. [In Persian]
- Hejvani, Mahdi (1399) «broken writing in children's literature», *children's literature studies journal*, 11, N2, pp 27- 48 .[In Persian]
- Hosseyni, Zahra; and et al (1398) comparative study of philosophical thinking in Hay ebn e Yaqzan story and Azaryazdi bache ye adam according to Lipman theory», *thinking & children journal*, 10, N2, pp 49- 73. [In Persian]
- Lipman, Matthew (1389) A child at school lisa. Translator Hamideh Bahreyni. Tehran: IHCS pub. [In Persian]
- Lipman, Matthew (1383) «philosophy & children», dialogue with Saeed Naji, *literature & philosophy month book*, N 82, pp 8- 12. [In Persian]
- Lipman, Matthew (2002). Where to P4C?. *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* 16, no. 2
- Lipman, Matthew (1992). Harry Stotlemier's discovery. Edited by Ann Margaret Sharp. Philadelphia: Temple university press.
- Lipman, Matthew; et al (1399) *philosophy in the classroom*. translator Mohammadzahir Baqeri. 2ed. Tehran: IHCS pub. [In Persian]
- Moradpour, Neda (1391) «rewriting & recreation in children's literature with a glance to rewriting of Atar's works», *Mehr book*, N 8, pp 44- 57. [In Persian]
- Molavi, Jalaleddin mohamad (1336) *Masnavi ma'navi*, by Nicolson. Tehran: Amirkabir pub. [In Persian]
- Naji, saeed (1395) *P4C's criterion for story*. Tehran: IHCS pub. [In Persian]
- Naji, saeed; Habibi, leyla (1397) «another look at philosophical & literary point of stories in p4c program», *thinking & children journal*, 9, N 2, pp 1- 30. [In Persian]
- Naji, saeed; Mar'ashi, Mansour (1394) «philosophical adequacy in p4c stories», *thinking & children journal*, 6, N 1, pp 87 - 111. [In Persian]
- Qaedi, Yahya; Lotfi, Nasrin. (1398) *Masnavi Molavi & philosophy for children*. Tehran: Mer'at pub. [In Persian]
- Qezal Ayaq, Soraya (1392) *kids & teen's literature and reading*. 9ed. Tehran: Samt pub. [In Persian]
- sharp, Ann Margaret (1387 A) «*philosophical stories & P4C books*», in *philosophical inquiry for kids and teens*, by Saeed Naji, Tehran: IHCS. pp 49 - 69. [In Persian]
- sharp, Ann Margaret (1387 B) «*P4C points and other criteria*», in *philosophical inquiry for kids and teens*, by Saeed Naji, Tehran: IHCS. pp 79 - 101. [In Persian]
- sharp, Ann Margaret (1383) «*dialogue with Saeed Naji*», *kids and teens month book*, N 89, pp 12- 19. [In Persian]
- Sho'ari Nejad, Aliakbar (1387) *children's literature*. 26 ed. Tehran: Etela'at pub. [In Persian]

331 Abstract

- Splitter, Laurence; sharp, Ann Margaret (1396) *Teaching for better thinking*. Translater Nahid Hejazi. Tehran: Farzan pub. [In Persian]
- Sutcliff, roger (1378) «P4C & PWC similarities & differences», in *philosophical inquiry for kids and teens*, by Saeed Naji, Tehran: IHCS. pp 69 - 79. [In Persian].
- Yousefi, Atefeh (1395) « the principles of rewriting classic persian stories in order to apply in p4c program», *philosophy & child journal*, 4, N 14, pp 17- 28. [In Persian]

بایدها و نبایدهای بازنویسی حکایت‌هایی از ادبیات فارسی کلاسیک، بر پایه برنامه فبک (مطالعه موردی: مجموعه داستانی مثنوی مولوی و فلسفه برای کودکان)

عاطفه یوسفی*

سعید حمیدیان**، سعید ناجی***

چکیده

حدود دو دهه است که برنامه فبک وارد نظام آموزشی ما شده است؛ و تلاش‌هایی در جهت اجرا و بومی‌سازی این برنامه صورت گرفته است. در همین راستا، جمعی از نویسندگان و پژوهشگران به بازنویسی متون کلاسیک فارسی، به شیوه داستان‌های فبک، پرداخته‌اند. در این میان، آنچه بیش از پیش اهمیت می‌یابد، نقد آثار منتشرشده و آسیب‌شناسی این جریان نوپا است. پژوهش حاضر، کوششی است در راستای پاسخ بدین پرسش که آیا در این داستان‌ها معیارهای فبک رعایت می‌شود؟ هدف از انجام این پژوهش، بررسی پایبندی نویسندگان، به معیارهای داستانی فبک است. بدین منظور، مجموعه مثنوی مولوی و فلسفه برای کودکان، بر اساس مؤلفه‌های داستان‌های فبک، شامل: مقبولیت ادبی، مقبولیت فلسفی و مقبولیت روان‌شناختی با روش توصیفی-تحلیلی، نقد و بررسی شده است. طبق یافته‌های پژوهش، اشکال عمده این بازنویسی‌ها، فقدان مؤلفه‌های تفکر فلسفی همچون: ماهیت مسئله‌ساز و پرسش‌برانگیز متن، کندوکاو‌پذیری و الگوی گفت‌وگوی استدلالی است. در بُعد ادبی، ضعف تألیف، عدم درج توصیفات داستانی و همچنین ضعف منطقی در پیرنگ، سبب کاهش مقبولیت ادبی داستان‌ها شده است. به علاوه، به علت ناتوانی داستان‌ها در ایجاد همذات‌پنداری و سکوی

* دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، Atf.yousefi@gmail.com

** استاد، زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران، drsaeidhamidian@gmail.com

*** استادیار، گروه فبک، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران، S.naji@IHCS.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۶

پرش بودن و نیز عدم تناسب محتوای برخی داستان‌ها با روحیات و نیازهای مخاطب، در این مجموعه مقبولیت روان‌شناختی دیده نمی‌شود.

کلیدواژه‌ها: ادبیات کلاسیک فارسی، بازنویسی، داستان فلسفی، فلسفه برای کودکان، مثنوی معنوی.

۱. مقدمه

در سال‌های اخیر، با شناخته شدن برنامه فبک و کاربردهای آن، دغدغه فراهم نمودن منابع بومی مناسب، برای اجرای این برنامه نیز میان دانشجویان و پژوهشگران فراگیر شده است. در رشته‌های گوناگون و مرتبط با فبک، پایان‌نامه‌ها و رساله‌هایی با محوریت تجزیه و تحلیل معیارها و اصول فلسفه برای کودکان و نیز بررسی قابلیت آثار کلاسیک ادبیات فارسی، جهت تبدیل به داستان‌های فلسفی برای استفاده در برنامه فبک، به رشته تحریر درآمده است. خارج از پژوهش‌های دانشگاهی نیز تلاش‌هایی در جهت گزینش و بازنویسی داستان‌های متون کهن فارسی صورت گرفته است؛ و چندی از پژوهشگران و نویسندگان فبک به بازنویسی آثار ادبی و تبدیل آن‌ها به داستان‌هایی قابل طرح در حلقه کندوکاو و مطابق با معیارهای داستان‌های فبک، همت گماشته‌اند. در این میان، آنچه بیش از پیش اهمیت می‌یابد، تبیین دقیق معیارها و بایدها و نبایدهای یک داستان فلسفی (مقصود از داستان فلسفی در پژوهش حاضر، داستان‌های مورد استفاده در برنامه فبک است) و نیز نقد داستان‌های (بومی) تألیفی است. از آنجا که برنامه فبک، به‌ویژه تألیف داستان‌های فلسفی، در کشورمان جریانی نوپا و در حال شکل‌گیری است، بررسی و آسیب‌شناسی آثاری که تا کنون منتشر شده است، ضروری می‌نماید تا جلوی کج‌فهمی‌ها و اشکالات موجود در نگارش داستان‌های فلسفی، گرفته شود و این جریان در مسیر درستی قرار گیرد.

چنان‌که می‌دانیم نگارش داستان فلسفی کار بسیار خطیری است. لیکن در یکی از آخرین مقالات منتشرشده‌اش، درباره یکی از دغدغه‌هایش در خصوص رمان فلسفی و مشکلات نگارش آن چنین می‌گوید:

اگر از من بخواهید تا مهم‌ترین مشکلات داستان‌های فلسفی‌ای که در سال‌های اخیر مشاهده کرده‌ام را بیان کنم، می‌گویم برخی از آن‌ها به‌طور کامل داستان هستند و نه فلسفه، در حالی که بقیه تماماً فلسفه هستند و نه داستان؛ عده‌ای فلسفه را چنان در ژرف‌ساخت بافت داستانی قرار می‌دهند که دریدایی لازم است تا آن را بیابد، درحالی‌که دیگران آن را

بایدها و نبایدهای بازنویسی حکایت‌هایی از ادبیات فارسی ... (عاطفه یوسفی و دیگران) ۳۳۵

چنان آشکارا بیان کرده‌اند که حتی کلاس اولی‌ها هم با ناتوانی‌هایشان در خواندن، به ندرت ممکن است متوجه آن نشوند. (لیپمن، ۲۰۰۲: ۱۲)

این مسئله و سایر معیارهای داستان‌های فبک در بازنویسی آثار کلاسیک، به شیوه فلسفی، اهمیتی دو چندان پیدا می‌کند؛ زیرا حساسیت‌های بیشتری دارد و آشنا کردن کودکان با متون کهن، به سادگی، امکان‌پذیر نیست. این متون درون‌مایه‌های گوناگونی دارند که گاه کودکان با آن بیگانه‌اند و حتی با بازنویسی و ساده کردن نیز کودک نمی‌تواند با آن‌ها ارتباط برقرار کند. این مسئله از این جهت دارای اهمیت است که اگر کودک با اثر ادبی به درستی آشنا نشود، امکان دارد جذابیت‌ها و زیبایی‌های نهفته در آن، برای همیشه ناشناخته بماند. (مرادپور، ۱۳۹۱: ۴۶) در برخی موارد، معرفی و ارائه ضعیف این آثار، پیامدهای منفی و غیرقابل جبرانی خواهد داشت.

باید توجه داشت که بازنویسی در محتوا، ساخت و پرداخت اثر، دخل و تصرف نابه‌جا نکرده باشد. زیرا چنین دخل و تصرف‌هایی ممکن است سبب از دست رفتن تمام ارزش‌هایی شود که ضرورت استفاده از این قصه‌ها برای کودکان به شمار می‌آمده است. (قرنل ایاغ ۱۳۹۲: ۱۴۷)

لازمه بازنویسی داستان‌های کلاسیک، فهم و دریافت معانی و پیچیدگی‌های متون کهن است؛ بنابراین آشنایی کامل با زبان و ادبیات فارسی و داشتن دانش ادبی ضروری است. مرحله بعدی، نگارش داستان‌ها است. یک داستان خوب برای کلاس‌های فبک، پیش از هرچیز باید یک داستان کودک خوب باشد. نویسندگان این داستان‌ها باید ویژگی‌ها و اصول داستان‌های کودک را به خوبی بشناسند و با ادبیات کودک آشنا باشند. پس از رعایت این موارد، نوبت به مؤلفه‌های داستانی فبک می‌رسد که شامل مقبولیت ادبی، مقبولیت روان‌شناختی و مقبولیت فلسفی است. (فیشر ۱۳۸۸: ۹۸) قابلیت سکوی پرش بودن (بنگرید به اسپیلیتر و شارپ، ۱۳۹۶: ۱۸۷) چالش برانگیزی، کندوکاو‌پذیری، گفت‌وگوی استدلالی و پایان‌بندی مناسب، ویژگی‌های دیگری است که لازمه یک داستان فلسفی است. تمامی این موارد، باید به‌جا و با ظرافت هرچه تمام‌تر در متن گنجانده شود تا برای کودکان مصنوعی و غیرقابل پذیرش نباشد و موجب از دست رفتن جذابیت‌های داستان نشود. (برای آگاهی بیشتر از اصول و معیارهای داستانی فبک، بنگرید به: شارپ، ۱۳۸۷ الف: ۶۲-۶۷ نیز ۱۳۸۳: ۱۳-۱۵ و نیز لیپمن، ۱۳۸۳: ۱۰ و ۱۳۸۹ نیز ساتکلیف، ۱۳۸۷: ۶۹-۷۹)

پرسشی که اینجا مطرح می‌شود، این است که نویسندگانی که به بازنویسی داستان‌های کهن فارسی، براساس معیارهای فبک، همّت گماشته‌اند، تا چه اندازه طبق چارچوب داستان‌های فلسفی و اصول ادبیات کودک پیش رفته‌اند و آیا توانسته‌اند آثار درخوری ارائه کنند؟ در زمینه نقد و تحلیل داستان‌های فلسفی، تا کنون پژوهش‌هایی صورت گرفته است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: معیار فبک برای داستان به کوشش سعید ناجی (۱۳۹۵)، نویسنده در این کتاب به ارائه معیارهای داستان فلسفی و نقد آثار منتشر شده، شامل ترجمه و تألیف، پرداخته است. همچنین مقاله‌ای به قلم نگارنده با موضوع اصول بازنویسی داستان‌های متون کهن، جهت استفاده در برنامه فبک به چاپ رسیده که ضمن مروری بر ویژگی‌های داستان فلسفی، به قواعد و چارچوب‌های خاص داستان کودک نیز اشاره شده است (۱۳۹۵). در حوزه نقد آثار تألیفی داخلی، مقاله‌ای به کوشش ناجی و حبیبی منتشر شده (۱۳۹۷) که نویسندگان ضمن تبیین چارچوب نظری داستان‌های فلسفی، دو داستان از مجموعه داستان‌های فکری به قلم مرتضی خسرو نژاد را بررسی کرده‌اند. حسینی و دیگران (۱۳۹۸) نیز در مقاله‌ای، دو بازنویسی از داستان حی بن یقضان را بر اساس معیارهای داستان فلسفی، تحلیل کرده‌اند. هدف پژوهش پیش رو، بررسی تعدادی از داستان‌های فلسفی بازنویسی شده، با نگاهی انتقادی است تا میزان پابندی مؤلفان، به معیارهای داستانی فبک سنجیده شود و مشخص گردد که نویسندگان تا چه اندازه توانسته‌اند نیاز به متون داستانی بومی را برای اجرای برنامه فبک، برطرف سازند.

۲. روش پژوهش

در پژوهش حاضر که با روش توصیفی تحلیلی انجام گرفته است، مجموعه داستانی مثنوی مولوی و فلسفه برای کودکان، بر اساس یافته‌های پژوهش‌گران و صاحب‌نظران در دو حوزه ادبیات کودک و فلسفه برای کودکان، تحلیل محتوا شده است. این مجموعه داستان که دربردارنده نه حکایت بازنویسی شده از دفتر سوم مثنوی معنوی است، از سه منظر ادبی، فلسفی و روان‌شناختی نقد و بررسی شده است. گفتنی است با توجه به محدودیت‌های موجود و نیز پرهیز از تکرار مطالب و اطالۀ کلام، دو داستان برای نمونه به تفصیل تجزیه و تحلیل شده و برای پیشگیری از هرگونه سوءداوری و تعمیم نادرست، کلیه داستان‌های این مجموعه، براساس معیارهای گفته شده، به صورت موردی بررسی شده و در جدول انتهایی آمده است.

۳. نقد و بررسی مجموعه داستانی مثنوی مولوی و فلسفه برای کودکان

این کتاب به کوشش یحیی قائدی و نسرین لطفی به نگارش درآمده و مؤسسه مدارس یادگیرنده مرآت (۱۳۹۸) آن را منتشر کرده است. این مجموعه، چنان‌که مؤلفان در مقدمه کتاب ذکر کرده‌اند، بازنویسی حکایت‌های دفتر سوم مثنوی معنوی به سبک داستان‌های فلسفی است که با راهنمای آموزشی برای تسهیل‌گران همراه است. کتاب دربردارنده نُه داستان است و در انتهای هر داستان، پرسش‌ها و ایده‌هایی برای بحث در کلاس، نوشته شده است.

۱.۳ داستان شهری و روستایی

این داستان که برگرفته از حکایتی در دفتر سوم مثنوی معنوی است، ماجرای دو دوست است که یکی ساکن شهر است و دیگری ساکن روستا؛ مرد روستایی، هر سال به شهر می‌آید و دو سه ماهی در خانه مرد شهری می‌ماند و هر بار او را دعوت می‌کند تا به روستا برود. سال‌ها می‌گذرد و هر بار مرد شهری در جواب مرد روستایی، بهانه‌ای می‌آورد تا اینکه بالاخره مرد شهری راضی می‌شود. وقتی مرد شهری و خانواده‌اش به خانه مرد روستایی می‌رسند، روستایی ادعا می‌کند که مرد شهری را نمی‌شناسد و آن‌ها را به خانه راه نمی‌دهد. مرد شهری و خانواده‌اش پنج شب پشت در خانه می‌مانند. شب پنجم، باران شدیدی می‌گیرد. مرد شهری از مرد روستایی خواهش می‌کند که همین یک شب سرپناهی به او و خانواده‌اش بدهد و مرد روستایی نیز اتاق مخصوص نگهبانی را به آن‌ها می‌دهد و می‌گوید باید تا صبح نگهبانی بدهی. نیمه‌های شب، مرد شهری چیزی شبیه گرگ می‌بیند و به او تیر می‌زند. مرد روستایی که از سرو صدا بیدار شده است، فریادکنان می‌گوید تو الاغ مرا کشتی. مرد شهری می‌گوید تو مرا که این همه سال به تو محبت کردم نشناختی، چطور الاغ را در تاریکی شناختی؟

۱.۱.۳ بعد ادبی

داشتن مقبولیت ادبی بدین معنا است که داستان‌ها باید از عناصر داستانی همچون شخصیت‌پردازی، گفت‌وگو، کنش، زمان و مکان، گره‌افکنی، گره‌گشایی و ... و نیز ساختار روایی منسجمی برخوردار باشند. طرح داستان، شخصیت‌ها و گفت‌وگوها باید قابل باور باشند نه ساختگی و تصنعی. «البته لزومی ندارد داستان‌ها شاهکار ادبی باشند، غنای ادبی تا اندازه‌ای که جذابیت داستان را حفظ کند کافی است.» (ناجی ۱۳۹۵: ۱۱)

چنان‌که از سطح نوشتاری و نیز عنوان کتاب برمی‌آید، این کتاب برای مخاطب کودک گردآوری و بازنویسی شده است؛ اما واژگان و عبارات به‌کار رفته در داستان، نظیر: موکول کردن/ سرپناه/ سخاوت/ اصرار مکرر/ پافشاری/ از سر ناچاری/ متعلق/ فریادزنان (در نقش قید) و ... (قائدی و لطفی ۱۳۹۸: ۲۰) چندان با سطح خوانداری کودکان و دایره واژگان آنها مطابقت ندارد و همین امر، مطالعه و فهم داستان را برای آنها دشوار می‌سازد.

این داستان تنها در یک صفحه نقل شده و در همان یک صفحه هم غلط‌های دستوری و کژتابی‌های بسیاری به چشم می‌خورد که مسلماً برای کودکان مشکل‌آفرین است و درک داستان را بسیار دشوار می‌کند. متأسفانه در سطح زبانی، جملات پیچیده و دارای ابهام و کاربردهای نادرست واژگان، افعال و ضمایر در جای‌جای داستان به چشم می‌خورد که باعث ضعف تألیف و تعقید لفظی و معنوی شده است. در ادامه به چند مورد، اشاره می‌شود:

«میزبان نهایت سخاوت و مهمان‌نوازی را درباره او انجام داد». (همان) انجام دادن به معنای به پایان رساندن کاری است و در این جمله معنای درستی ندارد. درباره کسی مهمان‌نوازی کردن نیز در زبان فارسی معیار، کاربرد ندارد و ساختار معمول و متعارفی نیست. بهتر بود نویسندگان جملات ساده و درستی را جای‌گزین کنند. برای مثال: میزبان با سخاوت و مهمان‌نوازی بسیار با او رفتار کرد. یا میزبان با او رفتار سخاوتمندانه‌ای داشت و بسیار مهمان‌نواز بود و ...

«بچه‌های مرد شهری هم اصرار می‌کردند پدرشان دعوت را بپذیرد چون دوست دارند به سفر بروند». (همان) چنان‌که می‌بینیم ناهماهنگی فعل‌ها از نظر زمانی، معنا و یک‌دستی متن را از بین برده است.

«اصرار روستایی از یک‌سو و پافشاری و اصرار کودکانش از سوی دیگر او را قانع کرد». (همان) طبق دستور زبان فارسی، ضمیر پیوسته (ش) که در جایگاه مضاف‌الیه به کودکان اضافه شده است، به اسم ماقبل خود برمی‌گردد و قاعدتاً مرجع ضمیر باید مرد روستایی باشد؛ درحالی‌که مقصود از این ضمیر پیوسته و ضمیر گسسته (او) مرد شهری است!

«او هرچقدر تلاش می‌کرد به روستایی یادآوری کند کیست، فایده‌ای نداشت؛ چون او همچنان ادعا می‌کرد او را نمی‌شناسد و تا به حال او را ندیده است». (همان) گویا این جمله به رمزگشایی نیاز دارد! مرجع هریک از ضمیرها متفاوت است، اما به فاعل و مفعول جمله، با یک ضمیر اشاره شده است.

«با اصرارهای مکرر دوستش را سوگند داد و از او قول گرفت که به همراه خانواده‌اش مهمانش شوند». (همان) همان‌طور که می‌دانیم ضمیر، جای‌گزین اسم است و اسمی که ضمیر به‌جای آن به‌کار می‌رود، مرجع ضمیر شناخته می‌شود. جمله داخل گیومه، جمله آغازین یک بند است که هیچ اسمی در آن به‌کار نرفته و برای هر دو نقش فاعل و مفعول در جمله، تنها از ضمیر پیوسته و گسسته سوم شخص مفرد، استفاده شده است و مرجع ضمیرها اصلاً مشخص نیست.

«مرد شهری از روستایی خواهش کرد سرپناهی برای امشب به خانواده‌اش بدهد». (همان) چنان‌که می‌بینیم اجزای جمله، درهم ریخته و قید زمان به‌کار رفته در نقل قول غیرمستقیم نادرست است؛ نویسندگان با تغییر اندکی می‌توانستند جمله را ویرایش کنند و جمله سلیس‌تری بنویسند؛ برای مثال: مرد شهری از مرد روستایی خواهش کرد (برای یک شب) جای خوابی به او و خانواده‌اش بدهد.

«تیر و کمان به دست به نگهبانی ایستاد [...] و با تیر به او شلیک کرد». (همان) می‌دانیم که شلیک کردن فقط برای سلاح‌های گرم به‌کار می‌رود و به معنای خالی کردن گلوله و آتش گشودن است؛ و معادل فعل «fire» در زبان انگلیسی است. بنابراین استفاده از این فعل برای بیان تیراندازی با تیر و کمان چوبی، کاملاً نادرست است. ضمناً ضمیر (او) ضمیر سوم شخص مفرد است و فقط برای انسان به‌کار می‌رود نه حیوانات؛ بنابراین کاربرد این ضمیر، در جمله بالا نادرست است.

صرف‌نظر از اشتباهات دستوری و لغوی، عناصر داستانی نیز در بازنویسی حکایت، به درستی به‌کار نرفته‌اند و ساختار متن، همچنان شبیه به قصه‌ها و حکایات کهن، عاری از شخصیت‌پردازی، فضاسازی، گفت‌وگو و ... است. آغاز داستان کاملاً بدون مقدمه و ناگهانی است: «در زمان‌های گذشته مردی شهری، دوستی روستایی داشت. مرد روستایی هر بار به شهر سفر می‌کرد، چند ماهی مهمان مرد شهری می‌شد». (همان) از توصیفات و جزئیات معمول داستانی، خبری در این بازنویسی نیست. حتی زمان و مکان به درستی مشخص نشده است؛ درباره زمان صرفاً می‌دانیم که گذشته است و مکان رخداد حوادث نیز شهر و روستا (به شکل عام) بیان شده است.

نویسندگان حتی درباره مرد شهری که داستان حول محور او می‌گردد، هیچ اطلاعاتی به مخاطب نداده‌اند و شخصیت‌پردازی بسیار ضعیف است. در داستان دو شخصیت اصلی حضور دارند که تنها با صفت نسبی روستایی و شهری، معرفی شده‌اند؛ درباره خانواده و بچه‌های دو

مرد نیز اطلاعاتی داده نشده و راوی فقط یک بار از آن‌ها نام برده است. البته تا پایان حکایت، مشخص می‌شود که مرد شهری بسیار بخشنده و مرد روستایی خسیس و قدرشناس است. با نگاهی به اصل حکایت، می‌بینیم که جملات و عبارات آغازین و نیز کل داستان، کاملاً منطبق بر ابیات مثنوی معنوی است؛ به عبارت بهتر، این داستان صرفاً شکل خلاصه شده و سامان یافته شعر مولوی و برگردان نظم به نثر است، نه بازنویسی یا اقتباس آن. (بنگرید به مولوی ۱۳۳۶: ۳۹۵-۴۰۹)

اگر هدف از بازنویسی متون کلاسیک فارسی، آشنا ساختن کودکان و نوجوانان با این متون، به عنوان میراثی میهنی و ارزشمند باشد، ضروری است نویسندگان در این بازنویسی‌ها نهایت دقت و ظرافت را به کار گیرند و در انتقال کامل معانی و ارزش‌های ادبی، اهتمام ورزند. جدا از بحث قابل درک بودن متن برای کودک، زیبایی و تأثیرگذاری اثر هم اهمیت ویژه‌ای دارد؛ «در حوزه ادبیات کودک بحثی مطرح است با این مضمون که فهم کودک شرط لازم است، اما کافی نیست. لذت بردن او هم شرط است». (حجوانی، ۱۳۹۹: ۳۳)

موضوع و درون‌مایه داستان، جالب توجه است و مفاهیمی همچون دوستی، دروغ‌گویی، مهمان‌نوازی، قدرشناسی، عهد و پیمان و ... در آن امکان بحث و گفت‌وگو دارد و به شرط مطابقت با سطح درک و فهم مخاطب کودک، برای گروه سنی مناسب، قابل طرح است.

۲.۱.۳ بعد فلسفی

مقبولیت فلسفی که از امتیازها و تفاوت‌های اصلی داستان‌های فبک است، در نظر بنیان‌گذاران این برنامه بسیار جدی است و عناصر گوناگونی برای آن تعریف می‌شود. البته لازم نیست همه این عناصر در یک داستان حضور داشته باشند تا آن داستان دارای غنای فلسفی باشد. مقبولیت فلسفی بر دو بعد فرم و محتوا دلالت دارد. در بعد فرم بر بازسازی ویژگی‌هایی همچون کندوکاو، تلقینی نبودن، الگوسازی در زمینه‌های گوناگون همچون اکتشاف فلسفی، مواجهه با پیچیدگی‌های زندگی و همچنین شبیه‌سازی برخی از فرایندها همچون فرایندهای شناختی، مفهوم‌سازی، معناسازی، استدلال و بازسازی دیدگاه‌های متفاوت تأکید می‌شود؛ و از بعد محتوا، بر داشتن درون‌مایه فلسفی، انعکاس موضوعات گوناگون فلسفی و بحث‌برانگیز و پوشش تمام جنبه‌های فلسفی مباحث، شامل جنبه‌های اخلاقی، زیبایی‌شناختی، منطقی، معرفت‌شناختی، متافیزیکی و سیاسی تأکید می‌شود. (ناجی و مرعشی، ۱۳۹۵: ۹۰ و ۱۰۸) البته

بایدها و نبایدهای بازنویسی حکایت‌هایی از ادبیات فارسی ... (عاطفه یوسفی و دیگران) ۳۴۱

گنجاندن مسائل فلسفی در داستان نباید به‌گونه‌ای باشد که موجب از دست رفتن جذابیت داستان و اشتیاق کودکان شود.

از نظر فلسفی و منطقی، داستان پیش‌رو خالی از اشکال نیست. با حذف‌های صورت گرفته در بازنویسی، تمامی استدلال‌های مرد شهری و دلایلش برای نپذیرفتن دعوت مرد روستایی، از دست رفته است؛ حذف دیالوگ مرد شهری با فرزندانش که الگوی بسیار زیبایی از گفت‌وگوی استدلالی است، در عدم درک کامل درون‌مایه و نکات مدنظر شاعر، بی‌تأثیر نبوده و انتقال معنا و مفهوم حکایت را با مشکل روبه‌رو کرده است. (برای مقایسه، بنگرید به مولوی، ۱۳۳۶: ۳۹۶-۳۹۷) در بازنویسی، معلوم نیست که چرا مرد شهری ده سال دعوت مرد روستایی را نمی‌پذیرفته و بهانه می‌آورده است؟ چرا مرد روستایی که خودش با اصرار از مرد شهری دعوت کرده، هنگامی که در خانه‌اش با او مواجه می‌شود، چنین رفتاری نشان می‌دهد؟

در ادامه داستان آمده است که «مرد شهری و خانواده‌اش چون نمی‌توانستند به شهر برگردند، پنج روز پشت در خانه روستایی ماندند». (قائدی و لطفی ۱۳۹۸: ۲۰) اما هیچ دلیلی برای این کار مرد شهری ارائه نشده است؛ در ذهن خواننده پرسش‌هایی شکل می‌گیرد، نظیر اینکه چرا مرد شهری و خانواده‌اش نمی‌توانستند به شهر و خانه خودشان بازگردند؟ چرا هنگامی که رفتار مرد روستایی را دیدند به دنبال سرپناه دیگری نرفتند و پشت در خانه او ماندند؟ اصلاً مگر امکان دارد شخصی همراه خانواده‌اش پنج شبانه‌روز، پشت در خانه کسی بماند؟ پرسش‌هایی از این دست که هیچ پاسخی برای آن‌ها یافت نمی‌شود، مقبولیت عقلانی داستان را به شدت پایین آورده و منجر به از بین رفتن باورپذیری آن در ذهن مخاطب شده است.

هدف نویسندگان داستان‌های فلسفی، ایجاد زمینه‌ای برای گفت‌وگو و طرح مسئله است تا از این طریق، مخاطب کودک بتواند به سوی تجزیه و تحلیل مسائل، اظهار نظر، دفاع از نظر خود به شیوه‌ای مستدل و در نهایت یافتن راه‌حل، پیش رود. مهم‌ترین عنصر در این فرایند، خود گفت‌وگو است، بدین معنا که هیچ پاسخ دقیقی از پیش مشخص نشده است. اگر کتابی دارای گفت‌وگو باشد، می‌تواند برای ایجاد انگیزه در بحث فلسفی، سودمند واقع شود. مؤثرترین مؤلفه برای گفت‌وگوی فلسفی، حکایتی است که دو یا چند شخصیت را در حال گفت‌وگوی فلسفی نشان می‌دهد. (گریگوری و همکاران ۱۳۹۰: ۱۹۸) با این حال در داستان «شهری و روستایی» اثری از گفت‌وگوی استدلالی (و حتی گفت‌وگوی معمولی) نیست. سخنان دو مرد در ابتدای داستان از زبان راوی به‌صورت غیرمستقیم نقل شده و تبدیل به دیالوگ نشده

است. تنها در آخر داستان، مرد شهری در اعتراض به مرد روستایی جمله‌ای می‌گوید که قابل تأمل و بحث‌برانگیز است: «تو صدای الاغت را در این نیمه‌شب می‌شناسی، اما مرا و آن‌همه خدمتی که به تو کرده‌ام فراموش کرده‌ای؟» (قائدی و لطفی ۱۳۹۸: ۲۰)

در آخر باید گفت که نویسندگان در راستای تطابق این حکایت با داستان‌های فلسفی، هیچ تلاشی نکرده‌اند و تنها به رونویسی شتاب‌زده و نامرغوبی از شروح مثنوی معنوی اکتفا کرده‌اند؛ و البته با حذف مواردی از حکایت اصلی، غنای ادبی و فلسفی آن را نیز از بین برده‌اند.

۳.۱.۳ بعد روان‌شناختی

مقبولیت روان‌شناختی داستان‌ها، هنگامی حاصل می‌شود که سیر داستان و حوادث آن متناسب با شرایط سنی کودکان باشد. موضوع، عناصر و زبان داستان باید با نیازها، احساسات و توانایی‌های کودک هم‌خوانی داشته باشد. (بنگرید به فیشر ۱۳۸۵: ۱۵۵-۱۵۷)

در صفحات ابتدایی کتاب و نیز مقدمه مؤلف، هیچ اشاره‌ای نشده که این مجموعه داستان برای چه رده‌ی سنی‌ای تألیف شده و مخاطب هدف آن، دقیقاً کدام گروه سنی است. این مسئله یکی از بزرگ‌ترین اشکالات کتاب‌های کودک و نوجوان است. اگر کتاب متعلق به رده‌ی سنی خاصی است، حتماً باید ذکر شود؛ و اگر برای همه رده‌های سنی نوشته شده باشد، عملاً کاربرد چندانی ندارد؛ زیرا داستانی که مناسب گروه سنی الف باشد، از نظر زبانی و روان‌شناختی متناسب با نیازهای گروه سنی دال نیست و بالعکس.

چنان‌که گفته شد، درباره‌ی سن و سال مخاطبان این کتاب، سخنی به میان نیامده است. بنابراین نمی‌توان مقبولیت روان‌شناختی آن را به‌طور کامل و دقیق سنجید؛ اما به نظر نمی‌رسد این داستان با چنین موضوع و محتوایی برای کودکان سنین پیش‌دبستانی و سال‌های ابتدایی دبستان مناسب باشد. مفاهیمی همچون قدرشناسی و وفای به عهد، برای رده‌سنی الف و ب به‌طور کامل قابل درک نیست.

۲.۳ داستان فیل در تاریکی

فیل در تاریکی، برگرفته از همان تمثیل معروف مولانا است. مردمی که در طول عمر خود فیل ندیده‌اند، در تاریکی با آن مواجه می‌شوند. از آنجا که نمی‌توانند فیل را ببینند، بر آن دست می‌کشند تا با لمس کردن متوجه شوند چیست. اما هرکسی قسمتی از بدن فیل را لمس می‌کند؛

بایدها و نبایدهای بازنویسی حکایت‌هایی از ادبیات فارسی ... (عاطفه یوسفی و دیگران) ۳۴۳

یکی خرطومش را، دیگری گوشش، نفر بعدی دمش و ... در نتیجه هریک نظر متفاوتی می‌دهد و هیچ‌کس متوجه نمی‌شود که فیل چگونه حیوانی است و حقیقت چیست.

۱.۲.۳ بعد ادبی

در داستان‌های فلسفی نیز همچون داستان‌های دیگری که مخاطب آن کودکانند، باید به اصول و ضوابط خاص ادبیات کودک توجه داشت. این داستان‌ها باید دارای پیرنگ قوی، روابط علی و معلولی و وحدت آشکاری باشند که کودک آن را بفهمد و بتواند ارتباط برقرار کند؛ همچنین دارای زبانی ساده، روان و قابل فهم باشند و حوادث به گونه‌ای باشد که هیجانانگیز کودک را برانگیزد. (برای آگاهی بیشتر، بنگرید به شعاری‌نژاد ۱۳۸۷: ۲۰۰-۲۰۱)

«شهری بود که مردمش فیل ندیده بودند و هیچ تصویری از فیل نداشتند. فیلی از هند آوردند و به این شهر بردند». (قائدی و لطفی ۱۳۹۸: ۵۰) داستان همین قدر بی‌مقدمه و غیرجذاب آغاز می‌شود. از ابتدا تا انتهای این بازنویسی که به هفت سطر نمی‌رسد، درباره‌ی این که شهر موردنظر کجاست، مردمانش چه کسانی هستند و در چه دوره‌ای زندگی می‌کنند، کم‌ترین توضیحی داده نشده است. سبک این نوشته کاملاً مطابق با حکایت و قصه‌های کهن است، البته جذابیت قصه‌ها را هم ندارد!

در همین بازنویسی کوتاه، غلط‌های دستوری و جملات حشوآمیز بسیاری به چشم می‌خورد که انسجام و روانی متن را برهم زده است. برای مثال:

«فیلی از هند آوردند و به این شهر بردند». (همان)

«کسی نمی‌توانست در تاریکی فیل را با چشم ببیند». (همان)

«فهم و تصور آن‌ها از فیل مختلف بود». (همان) این جمله ابتدای بند آمده است، اسمی پیش از آن نیامده و مرجع ضمیر مشخص نیست.

انتظار می‌رود کسانی که به هر شکلی در حوزه کودک و نوجوان فعالیت می‌کنند، به اصل زبان، کاربردهای واژگان و مسائل دستوری، توجه و حساسیت بیشتری داشته باشند؛ زیرا مسئله زبان در داستان‌های کودک و نوجوان امری آموزشی و بسیار بااهمیت است. بسیاری از کودکان از طریق همین داستان‌ها، الگوهای زبانی را یاد می‌گیرند و به ذهن می‌سپارند. به علاوه، باید توجه داشت که «زبان در ادبیات و از همه رایج‌تر در داستان و شعر، برخلاف متون دیگر، فقط

ابزاری برای القای منظور نیست، بلکه خود نقش معنا را برعهده می‌گیرد و در انتقال حس و حال داستان بسیار مؤثر است». (حجوانی ۱۳۹۹: ۲۹)

اگر منصفانه به این بازنویسی نگاه کنیم، نه تنها هیچ‌یک از معیارهای فیک در آن رعایت نشده است، بلکه به لحاظ ادبی و اصول داستان‌پردازی نیز بسیار ضعیف است. داستانی که فاقد هرگونه برانگیختگی هیجانی، شخصیت‌پردازی، دیالوگ، گره‌افکنی و گره‌گشایی و دیگر عناصر داستانی است، هیچ جذابیتی برای مخاطب کودک ندارد. به نظر نمی‌رسد کودکی با خواندن این بازنویسی به اصل داستان علاقه‌مند شود و نام مثنوی معنوی را به ذهن بسپارد.

۲.۲.۳ بعد فلسفی

تفاوت مهم داستان‌های فیک با داستان‌های دیگر این است که هدف نویسندگان داستان‌های عادی، بیان پند و حکمت است که معمولاً در صفحات آخر داستان سر بزنگاه مطرح می‌شود؛ اما نویسنده در داستان‌های فیک کودکان را به کندوکاو درمورد مفاهیم و شیوه‌های تفکر فلسفی ترغیب می‌کند. (لیپمن ۱۳۸۹: ۹) محتوا و درون‌مایه این داستان کاملاً تلقینی است و نکته‌چالش‌برانگیزی در سراسر متن وجود ندارد. چنان‌که لیپمن و دیگر نظریه‌پردازان برنامه فیک، بارها و بارها تأکید کرده‌اند: «هیچ درسی در اندیشه‌ورزی فلسفی موفّق نخواهد بود، اگر از آن برای القای ارزش‌ها در ذهن‌های بی‌دفاع کودکان در کلاس درس استفاده شود... انجام چنین کاری نابودی فلسفه خواهد بود». (لیپمن و دیگران ۱۳۹۹: ۱۰۱)

مقصود مولانا از تمثیل فیل، بیان این مسئله است که دانش و آگاهی هر شخص، محدود به تجربیات بعضاً اشتباه و ناقص اوست و ممکن است هیچکس در ابتدا نتواند حقیقت را آنچنان که هست، درک کند؛ این نکته دقیقاً از زبان راوی نقل شده است: «هرکدام از آن‌ها گمان می‌کرد که فیل همان است که او تصور می‌کند». (فائدی و لطفی ۱۳۹۸: ۵۰) و جمله آخری که همانند یک نتیجه‌گیری قطعی از کل داستان بیان شده و امکان هرگونه کندوکاو را برای مخاطب از بین برده است: «فهم و تصوّر آن‌ها از فیل مختلف بود و حرف‌هایشان نیز به همین دلیل متفاوت بود». (همان) این پایان‌بندی کلیشه‌ای مناسب داستان‌های فیک نیست، زیرا «در برنامه فیک داستان به عنوان ابزاری برای آغاز کندوکاو و مباحثه کودکان به کار می‌رود»، (شارپ ۱۳۸۷: ۱۰۷) این داستان‌ها محرک کندوکاوند و به جای اینکه ختم کلام باشند و حرف آخر را بزنند، باید کنجکاوکننده، به یادآورنده مسائل، پرسش‌برانگیز و آغازی برای کندوکاو باشند. (ناجی ۱۳۹۵: ۱۴ و ۱۵)

بایدها و نبایدهای بازنویسی حکایت‌هایی از ادبیات فارسی ... (عاطفه یوسفی و دیگران) ۳۴۵

چنان‌که فیلیپ بیان می‌کند، داستان‌هایی که برای طرح کردن سؤالات باز و کلی به کار روند، محتوای فلسفی لازم را برای کندوکاو کلاسی خواهند داشت. کندوکاو در داستان‌ها، در بیشتر مواقع به صورت جست‌وجو، راز، مسأله یا مشکلی نشان داده می‌شود که شخصیت‌ها سعی می‌کنند آن را حل کنند؛ البته این بدان معنا نیست که شخصیت‌ها باید الزاماً عالی یا حتی کندوکاوگرانی ماهر باشند. حتی اگر در داستان کندوکاوی صورت نگرفته باشد، باید در خلال گفت‌وگوها و اقدامات شخصیت‌ها به دنبال علایمی گشت که کندوکاو را ترسیم کرده‌اند؛ برای مثال شخصیت‌ها: کنجکاوی نشان می‌دهند، دلیل می‌آورند، سؤال می‌کنند، گزینه‌ها را در نظر می‌گیرند، به دنبال توضیح‌اند، خود را تصحیح می‌کنند و یا شگفت‌زده می‌شوند. (کم ۱۳۸۹: ۳۰-۳۵) اما متأسفانه از قابلیت بسیار بالای حکایت موردنظر، هیچ استفاده‌ای نشده و این شیوه بازنویسی، آن را تبدیل به داستان نه چندان جذابی کرده است که هیچ ماهیت مسئله‌ساز و بحث‌انگیزی در آن برای کودکان وجود ندارد. نویسندگان می‌توانستند با حذف نام فیل از عنوان داستان و بازنویسی آن به صورتی دیگر، دانش‌آموزان را نیز در این کندوکاو شرکت دهند، تا آن‌ها با توجه به اشاراتی که در داستان به اعضای بدن فیل شده است، بتوانند با هم‌فکری نام حیوان را حدس بزنند. «انتظاری که در بحث و گفت‌وگو می‌رود این است که دانش و درک حاصل از آن، در نتیجه سنجش دلایل و شواهد، بررسی ایده‌ها و کشف ارزش‌ها باشد، نه پذیرش بی‌چون و چرای هرآنچه هرکس می‌گوید». (فیشر ۱۳۹۶: ۲۵۴)

در این بازنویسی هم نشانی از گفت‌وگوی استدلالی نیست. در صورتی‌که نویسندگان با استفاده از محتوا و ظرفیت حکایت، به راحتی می‌توانستند نظرهای مردم شهر را درباره فیل به شکل استدلال‌گونه بیان کنند و میان شخصیت‌ها گفت‌وگو برقرار کنند. لیپمن یادآوری می‌کند که برای آموزش گفت‌وگوهای استدلالی، لازم است کودکان نمونه‌هایی از این گفت‌وگوها را دیده باشند. از آن‌جا که چنین نمونه‌هایی اغلب در قصه‌ها و نمایش‌نامه‌های کودکان وجود ندارد، فلسفه برای کودکان بر آن است تا این دیالوگ‌ها را به نحوی وارد داستان کند و در این زمینه از نوشته‌های افلاطون و فیلسوفان پیش‌سقراطی الهام می‌گیرد. (لیپمن، ۱۹۹۲: ۵-۶)

۳.۲.۳ بعد روان‌شناختی

از آنجا که مخاطب هدف، مشخص نشده است و این مجموعه داستان، فاقد رده‌بندی سنی است، نمی‌توان مقبولیت روان‌شناختی داستان (ها) را به درستی سنجید.

بایدها و نبایدهای بازنویسی حکایت‌هایی از ادبیات فارسی ... (عاطفه یوسفی و دیگران) ۳۴۷

با توجه به نتایجی که در جدول منعکس شده است، می‌توان پیش‌بینی کرد که هیچ‌یک از این داستان‌ها از ویژگی سکوی پرش بودن - که از مهمترین ویژگی‌های داستان‌های فبک است - برخوردار نیستند. زیرا اولین عامل برای سکوی پرش بودن، همذات‌پنداری کودکان است؛ ابتدا باید همذات‌پنداری با شخصیت‌های داستانی صورت گیرد، سپس خواننده با احساس شباهت و همدلی میان خودش و شخصیت‌ها، مسایل اصلی زندگی خود را به یاد بیاورد. همذات‌پنداری ایجاد نمی‌شود، مگر با فراهم آمدن چند عامل: در ابتدا، موضوعات طرح شده در داستان باید در دایره پرسش‌ها و نیازهای کودک و نیز مورد علاقه او باشد؛ باید توجه داشت که ما به عنوان نویسنده یا مربی بزرگسال، نمی‌توانیم دغدغه‌های خودمان را به کودک تحمیل کنیم. در گام بعدی، شخصیت‌پردازی باید به گونه‌ای باشد که خواننده بتواند ویژگی‌های آن شخصیت - اعم از شخصیت‌های انسانی یا حیوانی - را تصور کرده و بتواند با آن‌ها همذات‌پنداری کند. مثلاً اگر در داستانی شیر به گوسفندی حمله می‌کند، این دو باید به‌طوری شخصیت‌پردازی شوند که مخاطب بتواند با توجه به زندگی فردی‌اش، خود را به یکی از آن‌ها شبیه بداند؛ در غیر این صورت، این داستان فقط یک روایت عادی است و بس؛ و مخاطب کودک برای همذات‌پنداری و برقراری ارتباط با داستان، امکانی نخواهد یافت. در آخر اگر داستانی باورپذیر نباشد، همذات‌پنداری نیز صورت نمی‌گیرد. وقتی مخاطب نه خود داستان را باور می‌کند و نه شخصیت‌ها را می‌پذیرد، چگونه می‌توان انتظار داشت با آن همذات‌پنداری کند؟

با توجه به این‌که بیشتر داستان‌های این مجموعه از این سه ویژگی برخوردار نیست، می‌توان نتیجه گرفت که به احتمال بسیار زیاد، هیچ‌کدام از داستان‌ها برای کودکان زمانه ما، موجبات همذات‌پنداری را فراهم نخواهد کرد و به تبع آن، سکوی پرشی به سوی مسائل، پرسش‌ها و ایده‌های کودکان نخواهد بود.

۴. نتیجه‌گیری

با نتایج حاصل از بررسی نه داستان بازنویسی شده، روشن است که نویسندگان پایبندی چندانی به معیارهای داستانی فبک نداشته و از چارچوب آن خارج شده‌اند. آنچه مسلم است این است که نویسندگان، نتوانسته‌اند اثری متناسب با مؤلفه‌های تفکر فلسفی و درخور مخاطب کودک و نوجوان ارائه دهند. بررسی مجموعه داستانی *مثنوی مولوی و فلسفه برای کودکان*، نشان می‌دهد این بازنویسی به علت عدم درج توصیفات و عناصر داستانی و نیز وجود حشو، کژتابی و سایر

اشکالات نگارشی، دارای ضعف تألیف بوده و فاقد مقبولیت ادبی است. ناتوانی نویسندگان در تحقق همذات‌پنداری و سکوی پرش بودن و نیز فقدان مؤلفه‌های فلسفی دیگر، شامل گفت‌وگوی استدلالی، کندوکاو‌پذیری و درون‌مایه غیر تلقینی، مواردی است که مقبولیت فلسفی مجموعه را به شدت کاهش داده است. در ضمن بی‌توجهی به سن مخاطبان که امکان سنجش مقبولیت روان‌شناختی داستان‌ها را از میان برده، نشان دهنده آشنایی کم نویسندگان با ویژگی‌های داستان‌های فلسفی است. متأسفانه به این نکته توجه نشده است که این داستان‌ها، به صورت هدفمند برای استفاده در پایه‌های مشخص در کلاس‌های فیک نوشته می‌شوند، پس به لحاظ ادبی، روان‌شناختی و فلسفی باید گروه سنی یا به عبارت دقیق‌تر پایه‌ی کودکان مخاطب_ حتی اگر به صورت حدودی _ تعیین شود.

در آخر، با توجه به وجه تعلیمی ادبیات کلاسیک و تعارض آن با کارکرد و اهداف داستان‌های فلسفی، در بازنویسی‌ها هیچ تغییر و اصلاحی در ساختار قصه‌گونه متون کهن، صورت نگرفته است؛ حتی پایان‌بندی بسته و تلقینی داستان‌ها نیز تغییری نکرده است و نویسندگان تنها به تلخیص و برگردان اثر به زبان امروزی بسنده کرده‌اند. از این روی، این داستان‌ها نه تنها از ویژگی‌های لازم داستان‌های فیک برخوردار نیستند، بلکه به عنوان یک داستان عادی نیز به رسمیت شناخته نمی‌شوند، زیرا حداقل‌های ادبیات کودک را نیز در خود جای نداده‌اند.

کتاب‌نامه

- اسپلیتر، لورنس؛ شارپ، آن مارگارت (۱۳۹۶). چگونه بهتر اندیشیدن را بیاموزیم. ترجمه ناهید حجازی. تهران: پژوهش‌های فرزاد.
- حجوانی، مهدی (۱۳۹۹). «شکسته‌نویسی در ادبیات کودک»، *مطالعات ادبیات کودک*، س ۱۱، ش ۲، صص ۲۷-۴۸.
- حسینی‌طالعی، زهرا؛ و دیگران (۱۳۹۸). «بررسی تطبیقی جایگاه تفکر فلسفی در داستان‌های یقضان کیلانی و بچه آدم آذربیدی با نظریه لیمن»، *تفکر و کودک*، س ۱۰، ش ۲، صص ۴۹-۷۳.
- ساتکلیف، راجر (۱۳۷۸). «شباهت‌ها و تفاوت‌های P4C و PWC»، در *کندوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان*. به کوشش سعید ناجی. ج ۱. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. صص ۶۹-۷۹.
- شارپ، آن مارگارت (۱۳۸۷ الف). «داستان‌های فلسفی و کتاب‌های P4C». در *کندوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان*. به کوشش سعید ناجی. ج ۱. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. صص ۴۹-۶۹.

بایدها و نبایدهای بازنویسی حکایت‌هایی از ادبیات فارسی ... (عاطفه یوسفی و دیگران) ۳۴۹

شارپ، آن مارگارت (۱۳۸۷ب). «امتیاز P4C نسبت به رقبا PWC و ویژگی‌های دیگر آن». در *کندوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان*. به کوشش سعید ناجی. ج ۱. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. صص ۷۹-۱۰۱.

شارپ، آن مارگارت (۱۳۸۳). «گفت‌وگو با سعید ناجی»، *کتاب ماه کودک و نوجوان*، ش ۸۹، صص ۱۲-۱۹.

شعاری نژاد، علی‌اکبر (۱۳۸۷). *ادبیات کودکان*. ج ۲۶. تهران: اطلاعات.

فیشر، رابرت (۱۳۸۵). *آموزش تفکر به کودکان*. ترجمه مسعود صفایی مقدم و افسانه نجاریان. اهواز: رسش فیشر، رابرت (۱۳۸۸). *آموزش تفکر*. ترجمه غلامعلی سرمد. تهران: گاج.

فیشر، رابرت (۱۳۹۶). «گفت‌وگوی خلاق: مکالمه برای تفکر». ترجمه پریسا اباضری. در *کندوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان*. به کوشش سعید ناجی. ج ۳. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. صص ۲۴۳-۲۵۷.

قاندی، یحیی؛ لطفی، نسرين (۱۳۹۸). *مثنوی مولوی و فلسفه برای کودکان*. تهران: مرآت.

قول ایاع، ثریا (۱۳۹۲). *ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن*. ج ۹. تهران: سمت.

کم، فیلیپ (۱۳۸۹). *با هم فکر کردن*. ترجمه مژگان رشتچی؛ فرزانه شهرتاش. تهران: شهرتاش.

گریگوری، مان؛ و همکاران (۱۳۹۰). «آموزش فلسفه در مدارس برای کودکان و نوجوانان». ترجمه سمیرا پزشکیپور. در *کندوکاو فلسفی برای کودکان و نوجوانان*. به کوشش سعید ناجی. ج ۲. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. صص ۲۰-۱۸۷.

لیپمن، متیو (۱۳۸۹). *کودکی در مدرسه لیزا*. ترجمه حمیده بحرینی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

لیپمن، متیو (۱۳۸۳). «فلسفه و کودکان»، *کتاب ماه ادبیات و فلسفه*، ش ۸۲، صص ۸-۱۲.

لیپمن، متیو؛ و دیگران (۱۳۹۹). *فلسفه در کلاس درس*. ترجمه محمدزهیر باقری نوع‌پرست. ج ۲ تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

مرادپور، ندا (۱۳۹۱). «بررسی بازنویسی و بازآفرینی در ادبیات کودک با نگاهی به بازنویسی آثار عطارد»، *کتاب مهر*، ش ۸، صص ۴۴-۵۷.

مولوی، جلال‌الدین محمد (۱۳۳۶). *مثنوی معنوی*. به تصحیح نیکلسون. تهران: امیرکبیر.

ناجی، سعید (۱۳۹۵). *معیار فیک برای داستان*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

ناجی، سعید؛ حبیبی، لیلا (۱۳۹۷). «نگاهی دوباره به ویژگی فلسفی و ادبی داستان‌ها در برنامه فیک»، *تفکر و کودک*، س ۹، ش ۱، صص ۱-۳۰.

۳۵۰ تفکر و کودک، سال ۱۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

ناجی، سعید؛ مرعشی، منصور (۱۳۹۴). «کفایت فلسفی در داستان‌های فلسفه برای کودکان»، تفکر و کودک، س ۶، ش ۱، صص ۸۷-۱۱۱.

یوسفی، عاطفه (۱۳۹۵). «اصول بازنویسی داستان‌های متون کهن فارسی به منظور استفاده در برنامه فلسفه برای کودکان»، فلسفه و کودک، س ۴، ش ۱۴، صص ۱۷-۲۸.

Lipman, Mathew (2002). Where to P4C?. *Thinking: The Journal of Philosophy for Children* 16, no. 2 (1992). Harry Stotlemier's discovery. Edited by Ann Margaret Sharp. Philadelphia: Temple university press.